QISHLOQ TADBIRKORLIGINI QO‘LLAB-QUVVATLASH ORQALI AHOLI DAROMADLARINI OSHIRISH YO‘LLARI

Mamajonova Saida Vaxabjonovna
Guliston davlat universiteti katta o‘qituvchisi

Jahon iqtisodiyotining rivojlanish tendentsiyasi shundan guvohlik beradiki, kishilik jamiyatining barcha soha va jabhalarida, ayniqsa global iqlim o‘zgarishi ta’sirida sayyoramizning ko‘plab mintaqalarida tobora avj olayotgan qashshoqlik va ocharchilikka barham berishning asosiy omillaridan biri sifatida qishloq xo‘jaligi mahsulotlari yetishtiruvchi, shuningdek ularga turli yo‘nalishlarda xizmat ko‘rsatuvchi sub’ektlarning xo‘jalik yuritish faoliyatlarini innovatsiyalar asosida tashkil etish strategik ahamiyat kasb etib, ushbu jarayonni uzluksiz takomillashtirish davr talabiga aylanib bormoqda. Qishloq xo‘jaligi sohasining taraqqiyoti iqtisodiyotning rivojlanishida muhim o‘rin egallaydi. Xitoy, Hindiston, Braziliya, Chili va Vetnamdagi iqtisodiy o‘sishning muvaffaqiyati ko‘p jihatdan qishloq xo‘jaligining jadal o‘sishi bilan bog‘liq bo‘lgani holda, ayrim Afrika mamlakatlarining rivojlanishdan ortda qolishi, mazkur mamlakatlarning qishloq xo‘jaligida mehnat unumdorligining etarli darajada ta’minlay olmayotganliklari bilan izohlanadi

Bu, birinchi navbatda, qishloq xo‘jaligi sektorining bandlik va YaIMda ulushi yuqori bo‘lgan iqtisodiy rivojlanishning dastlabki bosqichlarida iqtisodiyotning boshqa tarmoq va sohalarini rivojlantirishda qishloq xo‘jaligining muhim o‘rin tutishi bilan izohlanadi. Ushbu holatda qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarish omillarini (xom ashyo, mehnat, kapital jamg‘arish, xorijiy valyutani jalb qilish) taklif etish orqali iqtisodiyot-ning boshqa sohalari o‘sishiga yordam beradi.

Shu tariqa, qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishining o‘sishi sanoat ishlab chiqarishi o‘sishini rag‘batlantirishda katta multiplikativ ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, qishloq xo‘jaligida ishlab chiqarishning 1 dollarga o‘sishi, iqtisodiyotning boshqa soha va tarmoqlarida ham mahsulot ishlab chiqarishning 1 dollarga o‘sishiga olib keladi, ayni paytda iqtisodiyotning boshqa tarmoqlarida mahsulot ishlab chiqarishning 1 dollarga o‘sishi qishloq xo‘jaligida 0,18 dollarlik o‘sishni ta’minlaydi. Qishloq xo‘jaligi o‘sishining mazkur multiplikatorlari odatda, daromadi past mamlakatlarda yuqori bo‘lishi kuzatiladi, chunki mazkur mamlakatlarda sanoat sektorining asosiy ulushi (qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini qayta ishlash) va xizmatlar sohasi qishloq xo‘jaligi ko‘rsatkchilariga ko‘p jihatdan bog‘liq hisoblanadi.

Boshqa bir tomondan, qishloq xo‘jaligida mehnat unumdorligining o‘sishi qishloq xo‘jaligidan tashqari faoliyat bilan shug‘ullanuvchi aholining ortib borayotgan ulushini oziq-ovqat bilan ta’minlash imkonini beradi va shu bilan birgalikda shahar aholisining o‘sishiga yordam beradi. Shuningdek, qishloq xo‘jaligida unmdorlikning oshishi oziq-ovqat mahsulotlari narxini pasaytirishga yordam beradi, bu esa o‘z navbatida shaharlarda nominal ish haqini kamaytirish imkonini beradi.

Qishloq xo‘jaligi va sanoat o‘rtasidagi bevosita bog‘liqlikning mavjudligi evaziga qishloq xo‘jaligi qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini qayta ishlash sanoatini xomashyo bilan uzluksiz ta’min etadi. Shuningdek, qishloq xo‘jaligining moliyaviy saldosi deb ataluvchi, ya’ni qishloq xo‘jaligidan keladigan pul oqimlari iqtisodiyotning boshqa tarmoq-larining o‘sishini qo‘llab-quvvatlagan holda, investitsiya sifatida yo‘naltirilishi mumkin.

Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini ishlab chiqarish uchun iqtisodiyotning boshqa sektorlari mahsulotlari, xususan sanoat mahsulotlari (o‘g‘itlar, asboblar va mashinalar)ga talab paydo bo‘ladi, qishloq xo‘jaligida band bo‘lgan va qishloq hududlarida istiqomat qiluvchi aholi daromadlarining o‘sishi asnosida zaruriy iste’mol tovarlariga talab ortib boradi.

Shunday qilib, qishloq xo‘jaligi daromadlarning o‘sishi sanoatlashtirishni rag‘batlantiradi. Mazkur omil o‘z paytida Hindiston va Xitoyda yer islohoti siyosatining asosini tashkil qilgan edi. Ta’kidlash lozimki, Xitoy yerdan foydalanish munosabatlarini tartibga solish orqali kambag‘allik o‘lchamlarini keskin qisqartirish imkoniga ega bo‘ldi. O‘zbekistonda ham kambag‘allikka qarshi kurashish dasturlarini ishlab chiqishda Xitoy tajribasidan foydalanish ijobiy samara beradi. Xitoy bugungi kunda kambag‘allikni tugatish borasida juda katta ishlarni amalga oshirdi. Jahon bankining ma’lumotlariga ko‘ra, Xitoyda bugungi kunga kelib 850 million kishi qashshoqlik chegarasidan chiqarildi. Xitoyda kambag‘allik darajasi 1981 yilda 88 foizni tashkil etgan bo‘lsa, 2019 yilda bu ko‘rsatkich 0,7 foizni tashkil etdi. Bu ko‘rsatkich rivojlangan mamlakatlardagi kambag‘allik darajasi bilan to‘la mos tushadi, xususan kambag‘allik darajasi AQShda (1%), Shvetsiyada (0,61%), Germaniyada (0,19%), Italiyada (1,5%)ni tashkil etadi.

Bundan tashqari, daromadi past mamlakatlar aynan qishloq xo‘jaligida taqqoslanma afzalliklariga ega bo‘lganliklari bois, qishloq xo‘jaligini rivojlantirish ochiq iqtisodiyotni shakllantirish sharoitida ustuvor ahamiyat kasb etadi. Iqtisodiy rivojlanish bo‘yicha tadqiqot olib boruvchi yetakchi mutaxassis olimlarning ta’kidlashicha, qishloq xo‘jaligi qisqa muddatda qiyosiy afzalliklar taqdim etadi, agrosanoat majmuasini rivojlantirish esa uzoq muddatli istiqbolda sanoatlash-tirishga katta yo‘l ochib beradi. Mazkur mamlakatlar uchun qishloq xo‘jaligiga investitsiyalar sanoatlashtirish va muvaffaqiyatli tarkibiy o‘zgarishlar borasida iqtisodiy jihatdan samarali o‘sish strategiyasi bo‘lib xizmat qiladi. Osiyo mamlakatlarida qashshoqlik darajasini qisqartirishda qishloq xo‘jaligi sektorini rivojlantirish muhim asos bo‘lib xizmat qilganligini alohida ta’kidlab o‘tish lozim.

Shu bilan birga, qishloq xo‘jaligida bugun talablaridan kelib chiqqan holda, ustuvorliklarni aniqlashtirish borasida muayyan bir qiyinchiliklar mavjud, xususan bu borada quyidagi masalalarga oydinlik kiritish talab etiladi:

- ochlik darajasini kamaytirish va aholining real daromadini oshirish maqsadida qishloq xo‘jaligi mahsulotlari narxini pasaytirish yoki fermerlarni qishloq xo‘jaligiga ko‘proq sarmoya kiritishga undash maqsadida mazkur narxlarning oshishishni rag‘batlantirish;

-byudjet mablag‘laridan qisqa muddatli oziq-ovqat muammosini yumshatish uchun foydalanish (masalan, oziq-ovqat yordam dasturlari orqali) yoki mazkur mablag‘larni qishloq xo‘jaligiga investitsiya qilish va uzoq muddatli mahsuldorlik muammosini hal qilishga yo‘naltirish;

- o‘zini –o‘zi ta’minlash hisobiga oziq-ovqat xavfsizligi muammosini hal qilishga katta e’tibor qaratish yoki qiyosiy ustunliklardan foydalangan holda oziq-ovqat va qishloq xo‘jaligi mahsulotlari savdosini kengaytirish;

- qashshoqlikni kamaytirishda samarali bo‘lgan mayda qishloq xo‘jaligi ishlab chiqaruvchilari va fermer xo‘jaliklarini rivojlantirish yoki hosildorlikni oshirish va qiymat yaratishning integratsiyalashgan zanjirlari orqali murakkab bozorlarga chiqish borasida samarali hisoblanauvchi yirik xo‘jaliklarini jadal rivojlantirish. Shu tariqa, iqtisodiyotni rivojlantirish va aholi farovonligini oshirish borasida qishloq xo‘jaligining mavjud salohiyatidan foydalanish, milliy iqtisodiyotni rivojlantirish maqsadida ushbu salohiyatdan foydalanish borasida samarali yondashuvlarni tanlab olish va qishloq xo‘jaligi resurslaridan samarali foydalanishning zamonaviy usul va vositalarini o‘zlashtirish daromad darajasi past mamlakatlar, shu jumladan O‘zbekiston uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Aholi farovonligini oshirishda qishloq tadbirkorligini rivojlantirish jarayonida vujudga keluvchi iqtisodiy munosabatlar asosida quyidagi amaliy natijalar olish ko‘zda turiladi:

- qishloq aholisi farovonligi tushunchasining iqtisodiy mazmuni va uni belgilovchi asosiy jihatlar aniqlashtiriladi va muayyan tizimga solinadi;

- qishloq aholisi farovonligi darajasiga ta’sir ko‘rsatuvchi omillarning tavsifi ochib beriladi;

- aholi daromadlari darajasini baholashning ilmiy-uslubiy asoslari o‘rganiladi hamda taraqqiyotning hozirgi bosqichi xususiyatlarini hisobga olgan holda takomillashtiriladi;

- aholi daromadlari va farovonligining mazmuniga turlicha nazariy qarashlarning shakllanishi va rivojlanishi jarayonlari tadqiq etilib, bu boradagi asosiy nazariyalar muayyan tizimga solinadi va sharhlab beriladi;

- farovonlik tushunchasiga oid mavjud ta’riflar qiyosiy tahlil qilinadi, ularni o‘zaro taqqoslash asosida qishloq aholisi farovonligining asosiy tarkibiy qismlari tizimli bayon etiladi.